

Вакуленко Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри адміністрування Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ, Україна). E-mail: vnvakulyen@gmail.com

Vakulyenko Valentyna Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Administration of the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Kramatorsk, Ukraine). E-mail: vnvakulyen@gmail.com

УДК 378

АНАЛІЗ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

В. В. Дияк

ORCID 0000-0003-1477-5803

У статті обґрунтовано, що підготовка майбутніх офіцерів прикордонного відомства здійснюється в усіх країнах, які дбають про захист свого суверенітету. Багато наукових розвідок закордонних і вітчизняних авторів присвячені вивченню особливостей підготовки майбутніх прикордонників. Науковці визначають пріоритетні принципи підготовки курсантів для проходження служби на кордоні: єдність державної політики в підготовці майбутніх фахівців прикордонної служби, практичне спрямування навчання, зв'язок з військами, вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання; відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення процесу професійної підготовки курсантів прикордонної служби. У різних країнах світу підготовка фахівців з питань прикордонного контролю спрямовується на вирішення багатьох завдань, які мають багато спільного. Дослідники розглядають особливості системи відбору та підготовки персоналу різних ланок Прикордонної охорони в багатьох країнах; аналізують сучасний досвід підготовки прикордонників у країнах Європейського Союзу; визначають особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів, куди відносяться і прикордонники, у навчальних закладах провідних країн НАТО; узагальнюються тенденції різних напрямів підготовки курсантів-прикордонників. Заслужують на увагу публікації про Уніфіковану програму підготовки прикордонників

країн Європейського Союзу. Поряд зі спеціальною професійною підготовкою курсанти покликані ознайомитися з основними економічними напрямами розвитку інших країн і соціальними аспектами, щоб компетентно виконувати свої професійні функції. Такий підхід передбачає формування соціально-економічної компетентності майбутніх працівників прикордонного відомства.

Ключові слова: прикордонники, професійна освіта, навчання, соціально-економічна компетентність, зарубіжний досвід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Збереження суверенітету кожної країни базується на кваліфікованій роботі прикордонної служби. Цій категорії майбутніх представників військових професій належить основна роль у забезпеченні кадрами прикордонних формувань. У більшості країн підготовка майбутніх офіцерів прикордонного відомства здійснюється в спеціальних закладах вищої освіти. Зasadничими принципами підготовки курсантів і слухачів для проходження служби на кордоні визначаються такі: визначення основних цілей держави на шляху оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонної служби, праксеологічна спрямованість освіти із застосуванням доцільного методичного і технологічного забезпечення; зв'язок з військами, осучаснення інформаційного та матеріально-технічного забезпечення професійної підготовки курсантів прикордонної служби з урахуванням необхідних фінансових витрат.

Здебільшого підготовка майбутніх працівників прикордонних відомств у багатьох країнах спрямовується на вирішення різноманітних службових завдань, які мають багато спільних ознак. Сюди відносяться основні функції, які виконують прикордонники: перевірка особистих документів осіб, які перетинають кордон, контроль, перевірка й оформлення документації, пов'язаної транспортними засобами і вантажними перевезеннями тощо.

Оскільки функції прикордонників у будь-якій країні мають багато спільного, відтак для осучаснення навчання таких фахівців особливої актуальності набуває запозичення передового досвіду. Необхідним є поглиблений аналіз і вивчення специфіки та напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства закордоном. У вітчизняному військовому закладі вищої освіти, де готують майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), можуть адаптуватися і впроваджуватися в навчальний процес найбільш ефективні моделі закордонного досвіду підготовки прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор, свідчить, що багато наукових розвідок закордонних і вітчизняних авторів присвячені вивченню особливостей підготовки фахівців у навчальних закладах США та Європи. Це дослідницькі праці А. Балендра, І. Блощинського, О. Діденка, А. Некрасова, Р. Шарана, Б. Шуневича та ін. У наукових публікаціях розглядаються особливості системи відбору та підготовки персоналу різних ланок Прикордонної охорони в багатьох країнах (Балендр, 2013); аналізується сучасний досвід підготовки прикордонників європейських держав та уніфікована програма підготовки прикордонників країн Європейського Союзу (Блощинський та Таушан, 2012); визначаються особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів, куди відносяться і прикордонники, у провідних країнах НАТО (Даниленко, 2015) та ін.

Однак, **раніше не вирішеними частинами загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття,** є проблема формування соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців прикордонного відомства, що не було предметом наукових досліджень.

Мета статті – порівняти специфіку підготовки майбутніх прикордонників у закладах освіти закордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Підтримка стабільності і порядку на кордонах будь-якої держави було і є одним із пріоритетних завдань, виконання якого може забезпечуватися тільки під час наявності добре навченого і підготовленого особового складу прикордонних підрозділів. Тому вивчення проблем, пов'язаних із закордонним досвідом всебічного спрямування підготовки курсантів-прикордонників, є важливим аспектом вдосконалення роботи прикордонних військ в Україні.

У наш час персонал Державної прикордонної служби України повинен бути не тільки компетентним у військовій справі, галузі охорони державного кордону, мати сформовані професійно необхідні вміння та навички, але й бути готовим до постійного саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення. Прикордонна служба вимагає від персоналу наявності не тільки фахових знань і вмінь, а й компетентностей спеціального характеру (комунікативних, конфліктологічних, соціальних, економічних та ін.), що враховує різні аспекти професійної підготовки, в тому числі й соціально-економічної. Забезпечення необхідного рівня професійного становлення є одним з найбільш важливих складових компонентів професійної підготовки майбутніх прикордонників і сприяє

цілеспрямованому формуванню їхніх індивідуальних, особистісних, професійних якостей.

З метою вдосконалення професійної освіти курсантів і слухачів у ДПСУ, спрямованої на компетентну роботу в прикордонній службі, доречним буде вивчення досвіду навчання майбутніх прикордонників високої кваліфікації у розвинутих країнах, наприклад, у США, де прикордонне відомство має одну з найскладніших структур у правоохоронній сфері. Дослідники наголошують, що у фаховій підготовці майбутніх прикордонників у США використовуються різні організаційні форми, методи і правові засади навчання курсантів і слухачів. Якщо в Україні існує спеціальне відомство (ДПСУ), до компетенції якого віднесено сферу професійної підготовки майбутніх прикордонників, то в США створено спеціальні структурні підрозділи у Міністерстві національної безпеки (МНБ): Митно-прикордонну службу (МПС) (англ. – Customs and Border Protection (CBP) та Берегову охорону (англ. – Coast Guard). Підготовка майбутніх офіцерських кадрів в МПС відбувається на базі Федерального навчального центру правоохоронних органів (FLETC), розташованому в м. Глінко, штат Джорджія (Шаран, 2010, с. 139). Не зважаючи на те, що значна кількість вимог до майбутніх офіцерів МПС носить соціальний характер і потребує економічних знань, проте проблема формування соціально-економічної компетентності не визначена як пріоритетна.

У дослідженні І. Ісаєвої розкрито структуру безперервної освіти майбутніх фахівців прикордонного відомства у Федеративній республіці Німеччина. Дослідниця зазначає, що охорону кордонів у цій країні здійснює Федеральна поліція, яка представлена трьома ланками службовців: нижча (mittlerer Dienst – категорія звань від поліцаймастера до поліцайхауптмайстера), середня (gehobener Dienst – категорія звань від поліцайкомісара до ерстерполіцайхаупткомісара), вища (höherer Dienst – категорія звань від поліцайрата) (Ісаєва, 2016, с. 6). Саме у процесі такої ступеневої освіти майбутні військовослужбовці мають змогу працювати у різних підрозділах. Так, працівники нижчої ланки (mittlerer Dienst) несуть службу з охорони кордону в аеропортах Німеччини або виконують обов'язки залізничної поліції. Щоб виконувати роботу військовослужбовців середньої ланки, майбутні прикордонники навчаються в регіональних центрах підготовки та підвищення кваліфікації в Академії Федеральної поліції (Даниленко, 2015, с. 6). Підготовка курсантів в Академії Федеральної поліції відбувається відповідно до укладеної Модульної книги (Diplomstudiengang (Diplomverwaltungswirt), 2010). Саме в Модульній книзі чітко окреслено комплекс компетенцій, які

визначають сферу професійної діяльності прикордонників такого рівня. «Йдеться про те, що поліцейський повинен уміти аналізувати, бути готовим постійно вдосконалюватися, навчатися протягом всього життя, бути відповідальним, ініціативним, гнучким та креативним, готовим до змін, цілеспрямованим, умотивованим, здатним до критичного оцінювання, мати відчуття власної гідності, впевненість у своїх силах, добре розвинені комунікативні навички (письмові та усні), високу стійкість до психологічного та фізичного навантаження, здатність працювати в команді, виконувати функції керівника» (Diplomstudiengang (Diplomverwaltungswirt), 2010, с. 10). Окреслені аспекти підготовки майбутніх працівників прикордонної служби у Німеччині свідчать про наявність тенденції до організації безперервної освіти майбутніх прикордонників.

Дослідники відзначають, що згідно з Реформою Прикордонної поліції Румунії, відбулися структурні трансформації, які відповідають вимогам до фахівців цієї галузі в Європейському Союзі. Для роботи в Прикордонній поліції Румунії майбутні військовослужбовці здобувають професійну освіту в таких навчальних закладах: Поліцейська академія «Олександру Іоан Куза» (м. Бухарест); Школа підготовки офіцерів прикордонної поліції «Аврам Янку» (м. Орадя); Школа підготовки співробітників прикордонної поліції (м. Оршова); Школа початкової і безперервної підготовки персоналу прикордонної поліції (м. Констанца); Школа початкової і безперервної підготовки персоналу прикордонної поліції (м. Ясси) (І. Блощинський, Д. Таушан, 2012). Напрями роботи прикордонників свідчать про необхідність цілеспрямованої соціально-економічної підготовки.

Цілеспрямоване вдосконалення роботи ДПСУ передбачає й адаптацію закордонного досвіду підготовки майбутніх прикордонників до сучасних реалій. З цією метою дослідники вивчають особливості підготовки прикордонників тих країн, де є морські і сухопутні кордони, наприклад, Фінляндії. У цій країні на базі трьох військових навчальних закладів створено Академію національної оборони (АНО). В АНО здобувають освіту офіцери збройних сил і офіцери прикордонної охорони (Балендр, 2013). Оскільки офіцери прикордонного відомства покликані розуміти соціальні та економічні проблеми різних країн, відтак актуалізується формування у курсантів соціально-економічної компетентності.

Значний внесок у розвиток сучасної системи професійної підготовки молодшого персоналу ДПСУ здійснює вивчення досвіду роботи фахівців Прикордонної варті Республіки Польща. Нині Державна прикордонна служба України розпочала тісне співробітництво з польською Прикордонною вартою, яка надавала консультативну допомогу з

упровадження європейських стандартів у систему професійної освіти прикордонників.

Основні зусилля у навчальних закладах Прикордонної варті Республіки Польща як важливої ланки в системі професійної підготовки прикордонників зосереджено на напрацюванні нових підходів до здійснення навчання з урахуванням найкращого вітчизняного й закордонного досвіду. Значна увага приділяється професійній компетентності прикордонників, наявності в них не тільки професійних знань, умінь і навичок, але й певних соціальних умінь, з поміж яких найбільш значущими є уміння спілкуватися, розв'язувати конфліктні ситуації та ін. Науковці зазначають, що за професійну освіту в Головному центрі підготовки майбутніх прикордонників відповідає кафедра спеціальних дисциплін. Різнобічний характер професійної підготовки майбутніх прикордонників у цій країні свідчить про зацікавленість викладачів у формуванні соціальної компетентності курсантів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз наукових досліджень, в яких розглядаються різні аспекти і напрями підготовки майбутніх працівників прикордонного відомства в різних країнах свідчить, що основною ознакою навчання курсантів здебільшого є його організація у військових закладах вищої освіти. Тривалий термін навчання майбутніх прикордонників свідчить про наявність тенденцій до безперервної освіти на різних рівнях. Поряд зі спеціальною професійною підготовкою курсанти покликані ознайомитися з основними економічними напрямами розвитку інших країн і соціальними аспектами, щоб компетентно виконувати свої професійні функції. Такий підхід передбачає формування соціально-економічної компетентності майбутніх працівників прикордонного відомства. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації спеціальної методики формування соціально-економічної компетентності майбутніх прикордонників у процесі безперервної освіти.

Література

1. Балендр А. В. Особливості системи відбору та підготовки персоналу різних ланок Прикордонної охорони Фінляндії. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки.* 2013. № 3. С. 7–16.
2. Блощинський І. Г., Таушан Д. В. Уніфікована програма підготовки прикордонників країн Європейського Союзу : мовний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. Педагогічні та психологічні науки.* 2012. № 64. С. 20–24.

3. Даниленко О. Б. Особливості професійної підготовки фахівців правоохоронних органів у навчальних закладах провідних країн НАТО. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2015. Вип. 5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_6 (дата звернення : 5.10.2018 р.).
4. Ісаєва І. Особливості системи добору та професійно-особистісні вимоги, що висуваються до персоналу Федеральної поліції Німеччини. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_9 (дата звернення : 1.09.2018 р.).
5. Шаран Р. В. Професійна підготовка магістрів інформаційних технологій в системі дистанційної освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2010. 249 с.
6. CBPO Application Process U.S. Customs and Border Protection : Frontline Careers. URL : <https://www.cbp.gov/careers/frontline-careers/cbpo/app-proc> (дата звернення : 10.11.2018 р.).
7. Diplomstudiengang (Diplomverwaltungswirt) – Modulhandbuch / Modulares Curriculum. FHB, 2010. 152 p.

References

1. Balender, A. V. (2013). Osoblyvosti systemy vidboru ta pidhotovky personal riznykh lanok Prykordonnoyi okhorony Finlyandiyi [Peculiarities of the system of selection and training of the different levels of the Border Guard service of Finland personnel]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy*, # 3, 7–16 (ukr).
2. Bloschynskiy, I. H., & Taushan, D. V. (2012). Unifikovana prohrama pidhotovky prykordonnykiv krayinYevropeis'koho Soyuzu: movnyi aspect [Unified program for training border guards of the European Union countries: the linguistic aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy, Ser. Pedahohichni ta psykholohichni nauku nauky*, # 64, 20–24 (ukr).
3. Danylenko, O. B. (2015). Osoblyvosti profesiinoyi pidhotovky fakhivtsiv pravookhoronnykh orhaniv u navchal'nykh zakladakh providnykh krayin NATO [Special features of professional training of law enforcement bodies personnel in educational establishments of leading NATO states]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy, Seriya: Pedahohika*, #5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_9 (date of appeal: 5.10.2018) (ukr).
4. Isayeva, I. (2016). Osoblyvosti systemy doboru ta profesiino-osobystisni vymohy, shecho vysuvayut'sya do personalu Federalnoyi politsiyi Nimechchyny [Peculiarities of the selection system and professional and personal requirements for the personnel of the federal police of Germany]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy, Seriya: Pedahohika*, #4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_9 (date of appeal: 1.09.2018). (ukr).

5. Sharan, R. V. (2010). *Profesiina pidhotovka mahistriv informatsiinykh tekhnolohii v systemi dystantsiinoyi osvity SShA [Professional training of information technology masters in distance education system of the USA]* (Candidate's thesis). Ternopil (ukr).
6. CBPO Application Process U.S. Customs and Border Protection: Frontline Careers. Retrieved from <https://www.cbp.gov/careers/frontline-careers/cbpo/app-proc> (date of appeal : 10.11.2018) (eng).
7. Diplomstudiengang (Diplomverwaltungswirt) – Modulhandbuch / Modulares Curriculum. FHB (2010). (ger).

АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПОГРАНИЧНИКОВ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В. В. Дыяк

В статье обосновано, что подготовка будущих офицеров пограничного ведомства осуществляется во всех странах, заботящихся о защите своего суверенитета. Многие научные исследования зарубежных и отечественных авторов посвящены изучению особенностей подготовки будущих пограничников. Ученые определяют приоритетные принципы подготовки курсантов для прохождения службы на границе: единство государственной политики в подготовке будущих специалистов пограничной службы, практическое направление обучения, связь с войсками, выбор оптимальных технологий, форм, методов и средств обучения, соответствие финансового, информационного, материально-технического обеспечения процесса профессиональной подготовки курсантов пограничной службы. В разных странах мира подготовка специалистов по вопросам пограничного контроля направляется на решение многих задач, имеющих много общего. Исследователи рассматривают особенности системы отбора и подготовки персонала различных звеньев Пограничной охраны во многих странах; анализируют современный опыт подготовки пограничников в странах Европейского Союза; определяют особенности профессиональной подготовки специалистов правоохранительных органов, куда относятся и пограничники, в учебных заведениях ведущих стран НАТО, обобщают тенденции различных направлений подготовки курсантов-пограничников. Заслуживают внимания публикации об Унифицированной программе подготовки пограничников стран Европейского Союза. Наряду со специальной профессиональной подготовкой курсанты призваны ознакомиться с основными экономическими направлениями развития других стран и социальными аспектами, чтобы компетентно выполнять свои профессиональные функции. Такой подход предполагает формирование социально-экономической компетентности будущих работников пограничного ведомства.

Ключевые слова: пограничники, профессиональное образование, обучение, социально-экономическая компетентность, зарубежный опыт.

**ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE OF PROFESSIONAL
TRAINING OF FUTURE BORDERS IN THE CONTEXT OF FORMING
SOCIO-ECONOMIC COMPETENCE IN THE PROCESS OF
UNLIMITED EDUCATION**

V. V. Dyiak

The article substantiates that the preparation of future officers of the border agency is carried out in all countries that are concerned about the protection of their sovereignty. Many scientific researches of foreign and domestic authors are devoted to the study of the peculiarities of the preparation of future border guards. Scientists define the priority principles for training cadets for passing the service at the border: unity of state policy in preparing future specialists of the border service, practical direction of training, connection with troops, selection of optimal technologies, forms, methods and means of training; compliance of financial, informational, material and technical support of the process of professional training of cadets of the border service. In different countries of the world, the training of border control specialists is aimed at solving many problems that have many in common. The researchers consider the peculiarities of the selection and training system of personnel of various parts of the Border Guard in many countries; analyze the current experience of border guards training in the countries of the European Union; determine the peculiarities of the professional training of law enforcement officers, including border guards, in educational institutions of leading NATO countries; generalizations of tendencies of different directions of training of cadets-border guards. The publication of the Unified Border Guard Training Program of the European Union countries deserves attention. Alongside with the special training, the students are expected to familiarize themselves with the main economic directions of development of other countries and social aspects in order to competently perform their professional functions. This approach involves the formation of social and economic competence of future employees of the border department.

Key words: Border guards, vocational education, training, socio-economic competence, foreign experience.

Дияк Вадим Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент, здобувач наукового ступеня доктора наук, Національна академія Державної прикордонної служби України (м. Хмельницький, Україна). E-mail: vadimd09@gmail.com

Dyiak Vadym Valeriiovych – PhD in Pedagogics, Associate Professor, External Doctorate Student, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnyskyi, Ukraine). E-mail: vadimd09@gmail.com